

Олена КВАС,
orcid.org/0000-0001-9680-0878
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка
(Львів, Україна) l_kvas@ukr.net

НЕПЕРЕРВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена питанням неперервності професійно-особистісного розвитку сучасного вчителя. Акцентовано на важливості постійного вдосконалення знань, навичок вчителя в контексті парадигми навчання впродовж життя та концепції неперервної освіти. Неперервна освіта вчителя передбачає поглиблення, розширення базової освіти, загальних та професійних компетентностей, культури в ході педагогічної діяльності, в системі післядипломної освіти, через самоосвіту. Відповідно перед вчителем стоїть завдання пошуку засобів, способів, форм безперервного професійно-особистісного розвитку. Зазначено, що дистанційна форма навчання забезпечує потребу у безперервній освіті, самоосвіті, підвищенні кваліфікації вчителя, особливо в умовах незапланованих суспільних змін та обставин (пандемія, війна). Дистанційне навчання ґрунтується на засадах віртуальної інтерактивної комунікації, співпраці, а також на принципах самоосвіти. Підкреслено, що дистанційне навчання забезпечує набуття, розвиток як ключових, так і предметних компетентностей. Зокрема, виступаючи суб'єктами організації навчально-виховного процесу у дистанційном режимі, вчителі розвивають свою інформаційно-цифрову компетентність. А саме: вчать використовувати інформаційно-комунікативні технології в навчальному процесі, створювати освітні ресурси в електронному форматі (робота з платформами дистанційного навчання, хмарними сервісами, організація відеоуроків, підготовка цифрових навчальних матеріалів тощо). З позиції педагога як суб'єкта побудови власної неперервної освітньої траєкторії дистанційне навчання розглянуто як ефективний засіб професійного розвитку у системі післядипломної педагогічної освіти та як форму підвищення кваліфікації і самоосвіти (дистанційні курси, онлайн семінари, вебінари, майстер-класи, конференції, відкриті лекції, тренінги тощо). В цьому контексті зазначено, що дистанційне навчання сприяє розвитку компетентності навчання впродовж життя (планування професійного розвитку, визначення його оптимальних змісту та форми) та самоосвітньої компетентності вчителя (навички самоосвітньої діяльності, самоорганізації).

Ключові слова: професійно-особистісний розвиток, неперервна освіта, дистанційне навчання, фахова компетентність, підвищення кваліфікації, засади вищої педагогічної освіти, професійна підготовка.

Olena KVAS,
orcid.org/0000-0001-9680-0878
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Pedagogy and Higher School Pedagogy
Lviv Ivan Franko National University
(Lviv, Ukraine) l_kvas@ukr.net

THE CONTINUITY OF THE TEACHER'S PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION

The article is devoted to issues of continuity of professional and personal development of a modern teacher. Emphasis is placed on the importance of continuous improvement of the teacher's knowledge and skills in the context of the lifelong learning paradigm and the concept of continuous education. Continuous teacher education involves deepening and expanding basic education, general and professional competencies, culture in the course of pedagogical activities, in the system of postgraduate education, through self-education. Accordingly, the teacher faces the task of finding means, methods, and forms of continuous professional and personal development. It is noted that the remote form of education provides the need for continuous education, self-education, teacher qualification improvement, especially in conditions of unplanned social changes and circumstances (pandemic, war). Distance education is based on the principles of virtual interactive communication, cooperation, as well as on the principles of self-education. It is emphasized that distance education ensures the acquisition and development of both key and subject competencies. As subjects of the organization of the educational process in remote mode, teachers develop their information and digital competence. Namely: learn to use information and communication technologies in the educational process, create educational resources in electronic format (work with distance learning platforms, cloud services, organization of video lessons, preparation of digital educational materials, etc.).

Distance education is defined as an effective means of professional development in the system of postgraduate pedagogical education and as a form of professional development and self-education (distance courses, online seminars, webinars, masterclasses, conferences, open lectures, trainings, etc.). In this context, it is stated that distance education contributes to the development of lifelong competence (planning of professional development, determining its optimal content and form) and self-educational competence of the teacher (skills of self-educational activity, self-organization).

Key words: professional and personal development, continuous education, distance education, professional competence, professional development, principles of higher pedagogical education, professional training.

Постановка проблеми. Досягнення професійних вершин, особистісна самореалізація людини неможливі без освоєння нових знань і навичок, без розширення пізнавальних інтересів, без розвитку особистісних професійно-значущих якостей. «Здатність до навчання впродовж життя» входить до переліку трудових функцій вчителя згідно з Професійним стандартом за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020). Однією з професійних компетентностей є безперервний професійний розвиток, здатність його планувати, визначати для цього умови та ресурси. Відповідно перед вчителем стоїть завдання організації професійно-особистісного розвитку впродовж життя, щоб забезпечити «неперервний поступ шаблями професійної компетентності, професіоналізму особистості й професіоналізму діяльності, професійно-педагогічної культури» (Кучерявий, 2021: 7).

Відправною у парадигмі навчання впродовж життя виступає базова освіта, коли у майбутніх вчителів закладається усвідомлення потреби в безперервному оволодінні знаннями, формується ціннісне ставлення до самоактуалізації й самореалізації у професійній діяльності. Подальша неперервна освіта вчителя передбачає поглиблення, розширення базової освіти, розвиток загальних та професійних компетентностей в процесі педагогічної діяльності та підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти, через неформальну та інформальну освіту.

Аналіз досліджень. В контексті нашого дослідження ми звертались до наукових праць, що розкривають проблеми: цілісності акмеологічного розвитку вчителя (Кучерявий О.); безперервного професійного розвитку педагогічних працівників (Івашньова С., Палько Т., Ренькас Б., Сидоренко В.); професійного навчання та саморозвитку педагогів (Веремієнко В., Заблоцький А., Муковіз О., Мельничук В., Носкова М., Онікієнко Л., Шульга А., Яковенко О.); застосування технологій дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти (Василенко Ю., Захар О., Корицька Г., Носкова М.); розвитку

самоосвітньої компетентності (Кирилюк М., Хворостенко І.) та ін.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що розвиток особистості вчителя тлумачать як визначальний фактор професійного зростання; як чинник, що визначає ефективність освітнього процесу; як умову самореалізації в професійній діяльності; як ознаку неперервної педагогічної освіти та професійної майстерності тощо.

Так, Кучерявий О. особистісний, професійний та професійно-культурний розвиток вчителя розглядає як «неперервний біосоціокультурний процес активного перетворення ним професійної та позапрофесійної дійсності й власної особистості в контексті потреб у самоактуалізації й самореалізації, як цілісне явище й особливу систему, що функціонує під дією зовнішніх і внутрішніх чинників і має особливі «обличчя» в аксіологічному, акмеологічному, синергетичному, культурологічному, особистісно-діяльнісному й інших вимірах» (Кучерявий, 2019: 20).

Ренькас Б. безперервний професійний розвиток педагогічного працівника визначає як «необхідну умову здійснення професійної діяльності педагогічних працівників закладів загальної середньої, дошкільної, позашкільної освіти, як важливий чинник розвитку закладів післядипломної освіти, складову освітньої політики держави» (Ренькас, 2020: 102).

Носкова М. підкреслює, що «нагальна потреба відповідати вимогам сучасного суспільства, бути здатним вчитись та змінюватись, бути гнучким та здатним адаптувати новітні техніки та технології у власній професійній діяльності, змушує кожного успішного фахівця приділяти належну увагу власному професійному розвитку, критично оцінювати пропозиції на ринку освітніх послуг та обирати саме те, що забезпечить у майбутньому достатній рівень знань та навичок для здійснення необхідних для успішного продовження професійної діяльності» (Носкова, 2018: 22).

Отже, проблема розвитку особистості вчителя є актуальною і важливим залишається дослідження засобів, способів, форм безперервного особистісно-професійного розвитку та підвищення кваліфікації.

Мета статті – розглянути технологію дистанційного навчання з позиції забезпечення ціліс-

ності, неперервності процесу професійного та особистісного розвитку вчителя.

Виклад основного матеріалу. Розвиток, вдосконалення особистісних якостей, професійних знань і навичок вчителя відбувається засобами педагогічної творчості, професійної освіти та самоосвіти. Реалії останніх років такі (пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення та введення воєнного стану на всій території країни), що часто єдиною можливою формою організації навчально-виховного процесу, а також освітньої та самоосвітньої діяльності вчителя є дистанційне навчання.

Дистанційне навчання – це навчання в інтерактивному режимі, яке ґрунтується на засадах віртуальної інтерактивної комунікації, співпраці, а також на принципах самоосвіти. Відповідно до «Положення про дистанційне навчання» під дистанційним навчанням розуміється «процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається, в основному, за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій» (Положення про дистанційне навчання, 2013).

Необхідною умовою неперервного професійного розвитку вчителя є набуття ним відповідних компетентностей та особистих здатностей. Дистанційне навчання забезпечує набуття, розвиток ключових і предметних компетентностей. Так, ситуація вимушеного переходу на дистанційне навчання призвела до розвитку інформаційно-цифрової компетентності педагогів. Опинившись у статусі суб'єктів організації дистанційного навчально-виховного процесу вчителі набули знань та оволоділи навичками роботи з різними платформами дистанційного навчання, навчилися з освітньою, розвивальною метою використовувати цифрові технології, соціальні електронні мережі, інтернет-сервіси, створювати освітній контент, забезпечувати вебресурси навчальних предметів для дистанційного навчання учнів.

Організація та супровід навчального процесу за допомогою платформ дистанційного навчання, різноманітних засобів інформаційно-комунікаційного зв'язку забезпечує розвиток інформаційно-цифрової компетентності вчителя. Це базові навички для роботи в дистанційному режимі. Для того, щоб в умовах дистанційного навчання забезпечувати не лише освітні потреби учнів, а й виховні, вчителям потрібно розвивати психолого-педагогічну, інформаційно-комунікаційну культуру та майстерність. Відповідно підвищення

якості організації дистанційного навчання вимагає від педагога «неперервного систематичного вправлення в аналізі й синтезі змісту педагогічних завдань (реальних і змодельованих) у галузі використання в освітньому процесі цифрових технологій, створення алгоритмів вирішення відповідних завдань різного класу і спрямування, розроблення різних моделей організації уроків на дистанції в контексті інформаційно-цифрової підтримки їх, проєктування авторських методик дистанційної й змішаної освіти, цифрових технологій викладання конкретних дисциплін тощо» (Кучерявий, 2019: 117).

Освітні запити вчителів на професійну та методичну підтримку в процесі пошуку ефективних способів дистанційного навчання учнів актуалізували потребу в організованих інститутами післядипломної педагогічної освіти курсах присвячених використанню інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі та інтерактивних технологій навчання. Для забезпечення безперервної освіти педагогів під час карантину, в умовах війни інститути, центри післядипломної освіти забезпечують виконання освітніх програм підвищення кваліфікації педагогів шляхом організації освітнього процесу із використанням технологій дистанційного навчання.

Професійний, загальний всебічний розвиток вчителя в умовах післядипломної освіти відбувається впродовж усієї його педагогічної діяльності і позначає, зокрема, розвиток компетентності Д 2.1. «Здатність визначати умови та ресурси професійного розвитку впродовж життя», формування вміння аналізувати можливості особистого професійного розвитку з урахуванням індивідуальних професійних потреб та умов педагогічної діяльності; аналізувати пропозиції суб'єктів освітньої діяльності, які забезпечують професійний розвиток вчителя.

Сьогодні система післядипломної педагогічної освіти є «середовищем, у якому відбуваються збагачення професійного й індивідуального досвіду педагога, поглиблення знань, удосконалення умінь і навичок, неперервний професійний розвиток тощо. Тому спрямованість системи післядипломної освіти на вирішення цих важливих завдань перетворює її на необхідний і незамінний компонент неперервної професійної підготовки фахівців» (Кирилюк, 2021: 8).

Підвищення кваліфікації в системі формальної та неформальної освіти є найважливішим складником неперервного розвитку. Основними видами підвищення кваліфікації є навчання за розробленими та затвердженими програмами підвищення

кваліфікації; стажування; участь у науково-практичних семінарах, конференціях, практикумах, вебінарах, майстер-класах, тренінгах тощо.

Запровадження технологій дистанційного навчання у систему післядипломної педагогічної освіти, використання дистанційного навчання як форми підвищення кваліфікації є вимогою часу та відповіддю на суспільні виклики. Підвищення кваліфікації у форматі дистанційного навчання задовольняє потребу сучасного вчителя у неперервному фаховому, особистісному, соціокультурному розвитку через нові знання, через розвиток загальних та професійних компетентностей; мотивує вчителя до творчого пошуку та збагачення професійного досвіду.

З розвитком інформаційно-комунікативних технологій знання, наукова інформація стали доступнішими (відкриті наукові лекції та університетські курси, електронні підручники, архіви електронних наукових журналів, академічні роботи, репозитарії закладів вищої освіти та інші Інтернет ресурси), відповідно зросла роль інформальної освіти. Інформальна освіта вчителів базується на засадах самонавчання, саморозвитку.

Неперервність професійно-особистісного розвитку вчителів у міжтестастійний період забезпечується саме організацією самоосвітньої діяльності. Технології дистанційного навчання дозволяють вчителю «вибирати напрями свого розвитку, обирати курси не лише за необхідності, але й з власного бажання, вдосконалюючись у тій чи іншій галузі знань, коригувати відведення часу на вдосконалення тощо» (Яковенко, 2021: 167). Обираючи дистанційні навчальні курси та освітні

проекти, беручи участь у фахових онлайн-форумах та Інтернет-спільнотах, переглядаючи відповідні плейлисти на youtube-каналах, подкасти вчитель може організувати свою самоосвітню діяльність, створити систему безперервного розвитку, обміну інформацією з метою удосконалення професійних знань, умінь і навичок.

Важливо планувати та структурувати процес самоосвіти. Загалом ефективність професійно-особистісного розвитку шляхом інформальної освіти залежить від рівня розвитку самоосвітньої компетентності вчителя. Самоосвітня компетентність вчителя – це «інтегрована якість особистості, яка характеризується мотиваційно-ціннісним ставленням до самоосвітньої діяльності; самоосвітніми вміннями та навичками, що спрямовані на неперервний процес засвоєння знань; готовністю до неперервного професійного самовдосконалення та саморозвитку впродовж усього життя» (Кирилюк, 2021: 4).

Використання технологій дистанційного навчання в процесі самоосвіти дозволяє вчителю самостійно ставити та досягати навчальні цілі, обирати оптимальні зміст та форми професійно-особистісного розвитку, планувати конкретні дії щодо самовдосконалення, розвивати навички планування самоосвітньої діяльності, самоорганізації.

Висновки. В умовах непередбачуваних суспільних викликів технології дистанційного навчання забезпечують цілісність та неперервність професійно-особистісного розвитку сучасного вчителя, а навчання в дистанційному режимі є ефективною формою організації формальної, неформальної та інформальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кирилюк М. В. Педагогічні умови розвитку самоосвітньої компетентності вчителів фізико-математичних дисциплін у системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2021. 23 с.
2. Кучерявий О. Г. Професійний і особистісний розвиток сучасного вчителя : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 329 с.
3. Носкова М. Дистанційна форма професійного розвитку педагога як реалізація потреби навчання впродовж життя. *Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі*: Матеріали 10-ї наук.-практ. конф. (Львів, 21–23 листопада 2018 р.). Відп. за випуск Л. Д. Озірковський. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. С. 21–25.
4. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 р. № 466 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>. (дата звернення: 19.07.2023).
5. Ренькас Б. М. Безперервний професійний розвиток педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти. *Безперервний професійний розвиток педагогічних працівників Нової української школи в умовах післядипломної освіти регіону* : зб. матеріалів регіонал. наук.-практ. інтернет-конф. (Житомир, 26 жовтня 2020 р.). Житомир : ЖОІППО, 2020. С. 99–102. URL: https://zippo.net.ua/data/files/2022/nml/nml_1.pdf. (дата звернення: 21.07.2023).
6. Яковенко О. І. Дистанційна форма підвищення кваліфікації як ефективний засіб навчання та професійної реалізації педагогічних працівників ЗВО. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 3. С. 165–170. URL: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_3/34.pdf. (дата звернення: 21.07.2023).

REFERENCES

1. Kyryliuk M. V. (2021) Pedagogichni umovy rozvytku samoosvitnoi kompetentnosti vchyteliv fizyko-matematychnykh dystsyplin u systemi pislidyplomnoi osvity [Pedagogical conditions for the development of self-educational competence of teachers of physical and mathematical disciplines in the system of postgraduate education] (PhD Thesis), Poltava: Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University.
2. Kucheriavyi O. H. (2021) Profesiyni i osobystisnyi rozvytok suchasnoho vchytelia : monohrafiia [Professional and personal development of modern teachers: monograph]. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD. [in Ukrainian].
3. Noskova M. (2018) Dystantsiina forma profesiinoho rozvytku pedahoha yak realizatsiia potreby navchannia vprodovzh zhyttia [Distance form of professional development of a teacher as a realization of the need for lifelong learning]. Proceedings of the *Innovatsiini kompiuterni tekhnologii u vyshchii shkoli* [Innovative computer technologies in higher education] (Ukraine, Lviv, 21-23 November 2018) (eds. Ozirkovskiy L.D.). Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi Politekhniky, pp. 21–25. [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy (2013) [On the approval of the Regulation on distance learning: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. № 466. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>. (accessed 19 July 2023) [in Ukrainian].
5. Renkas B. M. (2020) Bezperervnyi profesiyni rozvytok pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity [Continuous professional development of pedagogical workers in the system of postgraduate pedagogical education]. Proceedings of the *Bezperervnyi profesiyni rozvytok pedahohichnykh pratsivnykiv Novoi ukrainskoi shkoly v umovakh pislidyplomnoi osvity rehionu* [Continuous professional development of teaching staff of the New Ukrainian School in the conditions of postgraduate education in the region] (Ukraine, Zhytomyr, 26 October 2020). Zhytomyr: ZhOIPPO, pp. 99-102. Available at: https://zippo.net.ua/data/files/2022/nml/nml_1.pdf. (accessed 21 July 2023) [in Ukrainian].
6. Yakovenko O. I. (2021) Dystantsiina forma pidvyshchennia kvalifikatsii yak efektyvnyi zasib navchannia ta profesiinoy realizatsii pedahohichnykh pratsivnykiv ZVO [Distance form of professional development as an effective means of training and professional realization of pedagogical workers of higher education institutions]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. 75. Vol. 3. 165–170. Available at: http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2021/75/part_3/34.pdf. (accessed 21 July 2023) [in Ukrainian].